

Pierwsze stwierdzenie lęgu rybitwy wielkodziobej *Hydroprogne caspia* w Polsce

Paweł Stańczak¹, Michał Barcz¹, Łukasz Jankowiak², Zbigniew Kajzer¹,
Maciej Przybysz¹, Maciej Sobieraj¹, Marcin Sołowiej¹, Piotr Zientek¹,
Dominik Marchowski³

¹ Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze, Wąska 13, 71-415 Szczecin

² Instytut Biologii, Uniwersytet Szczeciński, Wąska 13, 71-415 Szczecin

³ Stacja Ornitologiczna, Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Nadwiślańska 108, 80-680 Gdańsk,
dmarchowski@miiz.waw.pl

Pierwszego stwierdzenia lęgu rybitwy wielkodziobej *Hydroprogne caspia* w Polsce dokonano na wyspie Śmieckiej na Zalewie Szczecińskim (wsp. geogr. 53.755432, 14.498736) dnia 7.06.2024. W trakcie rutynowej wizyty terenowej polegającej na kontroli kolonii lęgowej rybitw rzecznych *Sterna hirundo* i śmieszek *Chroicocephalus ridibundus* na jej skraju stwierdzono dorosłą rybitwę wielkodziobą w pozycji wysiadującej. Po dłuższym czasie do pierwszego ptaka dołączył drugi osobnik z rybą w dziobie, którą przekazał partnerowi. Pierwszy ptak po skonsumowaniu ryby skierował się na swoje pierwotne miejsce i zaczął wykonywać charakterystyczne ruchy „moszczenia się” na gnieździe oraz ponownie przyjął pozycję inkubacyjną (fot. 1A).

Fot. 1. Poszczególne etapy lęgu rybitwy wielkodziobej na wyspie Śmieckiej na Zalewie Szczecińskim. A – ptak wysiadujący 7.06.2024; B – pełne zniesienie – dwa jaja 17.06.2024; C – ośmiodniowe pisklęta 11.07.2024 (fot. Z. Kajzer) – *Different stages of Caspian Tern breeding on Śmiecka Island in the Szczecin Lagoon*. A – incubating bird, 7 June 2024; B – full clutch – two eggs, 17 June 2024; C – eight-day-old chicks, 11 July 2024

Dnia 7.06 warunki pogodowe były dobre, temperatura powietrza wynosiła 18°C, brak było opadów a wiatr był umiarkowany. Stwierdzono zatem, że chwilowe spłoszenie ptaka z gniazda, by sprawdzić obecność jaj, nie wpłynie negatywnie na proces inkubacji, gdyż jaja nie zostaną przegrzane ani wyziębione. Po dotarciu do gniazda stwierdzono w nim jedno jajo (fot. 2), które zmierzono przy pomocy suwmiarki. Jajo było ciepłe, co łącznie z uprzednią obserwacją wysiadującego ptaka jest zgodne z opisami w literaturze, że ptaki zaczynają inkubację od pierwszego zniesionego jaja (Soikkeli 1973, Quinn 1980). Wymiary jaja wyniosły 64,8 × 44,0 mm, co mieści się w zakresie 58–73 × 42–48 (średnio 64,5 × 45,0 mm) (Bent 1921). Podobne wymiary podawane były przez Haywarda (1935) z Utah w Stanach Zjednoczonych, gdzie średnia z 54 jaj wyniosła 64,4 × 44,9 oraz z jez. Michigan, gdzie średnia z 30 jaj wyniosła 66,4 × 46,2 (zakres: 60–70 × 45–50) (Cuthbert et al. 2020). Jajo było koloru jasnobieżowego z licznymi nieregularnymi plamkami różnych wielkości w zmiennej kolorystyce w skali od ciemnobrunatnego do jasnobrązowego i jasnoszarego (fot. 2). Gniazdo stanowił płytki dołek w ziemi, skąpo wyścielony znajdującymi się w pobliżu częściami roślin i muszli mięczaków Mollusca, z których można było rozpoznać kawałki sercówki bałtyckiej *Cerastoderma glaucum* i małży z rodziny Unionidae. Gniazdo było wyścielone również kilkoma martwymi ciernikami *Gasterosteus aculeatus* oraz szczątkami innych ryb (fot. 2).

Fot. 2. Jajo rybitwy wielkodziobej w gnieździe na wyspie Śmiećkiej na Zalewie Szczecińskim 7.06.2024 (fot. M. Sołowiej) – *Egg of Caspian Tern in the nest on Śmiećka Island in the Szczecin Lagoon, 7 June 2024*

Podczas kolejnej wizyty terenowej przeprowadzonej 17.06 potwierdzono obecność dwóch jaj oraz obserwowano wysiadującego ptaka. W trakcie kontroli dokonanej 18.06 przez lunetę (bez podchodzenia i płoszenia ptaków) potwierdzono wysiadywanie, a 25.06 zainstalowano fotopułapkę w odległości około 5 m od gniazda. W gnieździe znajdowały się wciąż dwa jaja, uznano więc, że jest to pełne zniesienie, co jest zgodne z danymi literaturowymi (Cuthbert et al. 2020). Podczas kolejnej wizyty terenowej 11.07 w dołku odległym o około 1,5 m od miejsca, gdzie znajdowało się gniazdo z jajami odnaleziono dwa pisklęta, które zaobrączkowano obrączkami stalowymi typu E (fot. 1C, 3).

Pisklęta rybitwy wielkodziobej, jak wszystkie z podrodziny Sterninae, są przykładem półzagniazdowników. Po wykluciu są w pełni pokryte puchem i mają otwarte oczy, jednak przez pewien czas pozostają w gnieździe lub jego pobliżu, gdzie karmione są przez

rodziców (Bergman 1953). Ubarwienie piskląt było charakterystyczne i odmienne od innych rodzimych gatunków rybitw i mew. Ich puch miał jednolitą, jasnoszarą barwę z beżowym odcieniem, z jaśniejszym spodem. Dziób był duży i mocny, intensywnie pomarańczowy z czarną końcówką, a na górnej części widoczny był biały ząb jajowy. Nogi były silne, również intensywnie pomarańczowe, w odcieniu podobnym do dzioba (fot. 3).

Fot. 3. Ośmiodniowe pisklęta rybitwy wielkodziobej na wyspie Śmięckiej na Zalewie Szczecińskim w trakcie obrączkowania, 11.07.2024. (fot. J. Ciemińska) – *Eight-day-old Caspian Tern chicks on Śmięcka Island in the Szczecin Lagoon during ringing, 11 July 2024*

Analiza zdjęć i filmów z fotopułapki pozwoliła określić datę klucia na 3.07.2024 (fot. 4). Przyjmując średni czas inkubacji, który wynosi 27 dni (Penland 1981) lub 26 dni (Ludwig 1965), można obliczyć, że złożenie pierwszego jaja nastąpiło 5 lub 6.06. Zakładając, że klucie nastąpiło 3.07, pisklęta podczas obrączkowania miały 8 dni. Przebieg wysiadywania, klucia i karmienia młodych można obejrzeć w repozytorium filmów w cyklu czterech epizodów: <https://www.youtube.com/@dominikmarchowski/playlists>.

Z analizy zdjęć i filmów wynika, że ostatnia rejestracja młodych nastąpiła wieczorem 13.07. Przed świtem 14.07 na filmie widać zachowania obronne ptaków dorosłych przed niezidentyfikowanym intruzem. Nie ma pewności, czy młode ptaki przeżyły ten incydent, czy też przeniosły się w inne miejsce poza zasięgiem kadru fotopułapki. W kolejnych dniach wciąż rejestrowane były ptaki dorosłe, co może sugerować przeżycie prawdopodobnego ataku i przeniesienie się piskląt w inne, pobliskie miejsce.

Podczas kolejnej kontroli terenowej planowano założyć pisklątom obrączki plastikowe, jednakże 27.07 nie znaleziono piskląt ani nie potwierdzono obecności ptaków dorosłych w pobliżu gniazda. Podczas kontroli całej wyspy nigdzie nie obserwowano ptaków dorosłych wykazujących zachowania wskazujące na obecność piskląt, obserwowano natomiast grupkę 6 rybitw wielkodziobych z przynajmniej jednym lotnym młodym w szacie juwenalnej. Biorąc jednak pod uwagę czas, w którym rybitwy wielkodziobe osiągają zdolność do lotu – po 35–45 dniach (Cuthbert et al. 2020) nie byłoby możliwe, aby rybitwy z gniazda na wyspie Śmięckiej uzyskały 27.07 zdolność do lotu, ponieważ od wykucia upłynęły zaledwie 24 dni. Należy zatem sądzić, że lęgi rybitw wielkodziobych na wyspie Śmięckiej nie zakończył się sukcesem, a przyczyna straty nie jest znana.

W literaturze krajowej rybitwa wielkodzioba przez lata klasyfikowana była jako ptak wyjątkowo lęgowy. Status ten oparto na jednej obserwacji dorosłych ptaków karmiących młode w dniach 11 i 14.08.1969 na jez. Łebsko (Tomiałojć 1990). Jednak ponowna

Fot. 4. Rybitwy wielkodziobe przy gnieździe na wyspie Śmieckiej na Zalewie Szczecińskim w trakcie klucia piskląt. (fot. z fotopułapki, ustawienia Ł. Jankowiak) – *Caspian Terns at the nest on Śmiecka Island in the Szczecin Lagoon during chick hatching*

analiza danych źródłowych (Bednorz 1971) wykazała, że obserwacja dotyczyła dorosłych karmiących juwenalne młode, natomiast nie podano informacji dotyczącej ich nieletności (Stawarczyk et al. 2017). W konsekwencji obserwacja ta została zrewidowana w raporcie Komisji Faunistycznej (2016), gdyż uznano, że dotyczy ona rodziny ptaków w trakcie dyspersji polegowej (Komisja Faunistyczna 2016). W okresie migracji jesiennej, której szczyt przypada na połowę sierpnia (Tomiałojć & Stawarczyk 2003), w rejonie Zalewu Szczecińskiego powszechnie obserwuje się dorosłe ptaki karmiące juwenalne młode, które nie są jeszcze w pełni wyrosnięte. Młode posiadają na przykład krótsze i bardziej zaokrąglone na końcach skrzydła (obs. autorów). Młode rybitwy wielkodziobe jeszcze przez długi czas (nawet do 9 miesięcy) po uzyskaniu zdolności do lotu trzymają się blisko rodziców, będąc przez nie karmione w drodze na zimowiska (L'Arrivee & Blokpoel 1988, Cuthbert et al. 2020).

Rybitwy wielkodziobe regularnie obserwowano na Zalewie Szczecińskim w okresie lęgowym po powstaniu wysp w latach 2021–2022, a także na obszarze pola refulacyjnego na wyspie Uznam w Świnoujściu przed jego powstaniem (obs. autorów). Trzy dorosłe osobniki obserwowano 25.05.2024 w kolonii rybitw rzecznych i śmieszek w pobliżu późniejszego miejsca znalezienia gniazda na wyspie Śmieckiej. Podczas migracji obserwowano tu rekordowe w skali kraju ich koncentracje, np. 27.08.2021 łączną liczebność na obu wyspach oszacowano na 130 os., a wieczorem 31.08.2024, podczas gromadzenia się ptaków na noclegowisko, tylko na wyspie Brysnej obserwowano 150 os. Na podstawie odczytów z obrączek oraz ptaków śledzonych przy użyciu transmitterów GPS/GSM wiadomo, że ptaki pojawiające się na Zalewie Szczecińskim pochodzą z populacji bałtyckiej gniazdującej głównie w Szwecji, Finlandii i Estonii (Rueda-Uribe et al. 2021). W tych krajach gniazduje trzon populacji bałtyckiej, gdzie indziej liczebności są niewielkie, a sporą część populacji tworzą pojedyncze pary (Hario 2020). Cała populacja bał-

tycka szacowana jest 5 100–6 100 osobników (1 710–2 020 par), a próg kwalifikowania obszaru jako ważny dla gatunku ($\geq 1\%$) to 50 os. (Wetlands International 2024). Najliczniej rybitwa wielkodzioba występuje w Finlandii – 880 par, Szwecji – 532 pary i Estonii – 150–250 par, w okolicach Petersburga w Rosji gniazduje 0–20 par i w Niemczech 0–1 pary (Eichstädt et al. 2015).

Najbliżej badanego obszaru omawiany gatunek gniazdował na małych wysepkach Heuwiese i Beuchel w okolicach wyspy Rugia w Meklemburgii-Pomorzu Przednim – około 115 km od wyspy Śmiećkiej. Ptaki gniazdowały tam nieregularnie i zwykle była to jedna para (Eichstädt et al. 2015). Ptak zaobrazczowany jako pisklę na wyspie Heuwiese gniazdował później w kolonii w Szwecji, w odległości 420 km, natomiast samica gniazdująca na tej samej wyspie została zaobrazczowana wcześniej w kolonii w Estonii, położonej w odległości 700–800 km (Nehls 2008).

Przypadek gniazdowania rybitwy wielkodziobej w Polsce stanowi jednocześnie przesunięcie zasięgu lęgowego gatunku w basenie Bałtyku – stanowisko na wyspie Śmiećkiej jest najdalej na południe wysuniętym miejscem gniazdowym tej populacji.

Przyczyną straty lęgu rybitwy wielkodziobej na wyspie Śmiećkiej mógł być atak bielika *Haliaeetus albicilla*. W trakcie wizyty terenowej 27.07 obserwowano na wyspie 25 os. tego gatunku. W Finlandii i Szwecji drapieżnictwo bielika wskazywane jest jako najważniejszy czynnik ograniczający populację tej rybitwy (Hario 2020). Inne czynniki negatywnie wpływające na rybitwy wielkodziobe z populacji bałtyckiej to drapieżnictwo w koloniach lęgowych dużych mew *Larus* sp., ptaków krukowatych Corvidae oraz inwazyjnego ssaka drapieżnego – wizona amerykańskiego *Neogale vison* (Hario 2020). Ponieważ wyspa Śmiećka to czynne pole refulacyjne, do którego dobijają często różne jednostki pływające, istnieje również ryzyko pojawienia się na wyspie kolejnego zwierzęcia stanowiącego wyjątkowo wysokie zagrożenie dla ptaków gniazdujących na ziemi – szczura wędrownego *Rattus norvegicus* (Angelici et al. 2012, Bregnballe et al. 2022).

Osobnym zagrożeniem jest sukcesja naturalna ograniczająca dostępność miejsc lęgowych dla rybitw. Rybitwa wielkodzioba potrzebuje do gniazdowania otwartej przestrzeni o piaszczystym lub złożonym z drobnych kamieni podłożu, tylko nieznacznie pokrytej roślinnością (Ludwig 1965, Cuthbert & Wires 2020). Zdjęcia z sezonu lęgowego 2024 wskazują na znaczne zaawansowanie sukcesji na wyspie (fot. 1A) i pojawienie się w ciągu sezonu gęstych łańców roślinności zielnej, które nie stanowią już optymalnego siedliska lęgowego dla tego gatunku. W sezonie 2024 były to przede wszystkim rośliny jednoroczne, jak przymiotno kanadyjskie *Erigeron canadensis*. Ogromna ilość nasion wyprodukowana w 2024 spowoduje większe zagęszczenie roślinności w kolejnym sezonie. Materia organiczna powstała z ich rozkładu przyczyni się niewątpliwie do użyznienia gleby oraz do ekspansji takich taksonów jak wierzby *Salix* sp. czy trzcina pospolita *Phragmites australis*, które zmieniają siedlisko w taki sposób, że nie będzie się ono nadawało do gniazdowania nie tylko dla rybitw wielkodziobych, ale również dla śmieszki i rybitwy rzecznej oraz całego szeregu gatunków związanych z ich koloniami, jak sieweczki *Charadrius* sp. czy szablodzioby *Recurvirostra avosetta*.

Summary: First breeding record of the Caspian Tern *Hydroprogne caspia* in Poland. The first confirmed breeding of the Caspian Tern *Hydroprogne caspia* in Poland was recorded on Śmiećka Island in the Szczecin Lagoon on 7th June 2024. During a routine survey of a mixed colony of Common Terns *Sterna hirundo* and Black-headed Gulls *Chroicocephalus ridibundus*, an adult Caspian Tern was observed incubating in a nest. Subsequent visits confirmed the presence of two eggs, and a camera trap was installed near the nest to monitor activity without disturbance. The chicks

hatched on 3rd July and were ringed on 11th July. The chicks were last observed on camera footage on 13th July, after which an intrusion by an unknown predator was recorded. During a field visit on 27th July, the chicks were not found, and no adult birds showed signs of distress. Instead, a group of six Caspian Terns, including at least one juvenile, was observed nearby. Given the timeline, it was too soon for this juvenile to have fully fledged from the Śmiecka nest, leading to the conclusion that the breeding attempt was unsuccessful. Predation by White-tailed Eagles *Haliaeetus albicilla* is suspected, along with other environmental factors that may have affected the colony. This observation represents the southernmost breeding occurrence of the Baltic population of Caspian Terns, which predominantly nest in Sweden, Finland, and Estonia.

Literatura

- Angelici C., Marini F., Battisti C., Bertolino S., Capizzi D., Monaco A. 2012. Cumulative impact of rats and coypu on nesting waterbirds: First evidence from a small Mediterranean wetland (Central Italy). *Vie et Milieu – Life and Environment* 62: 137–141.
- Bednorz J. 1971. Mewa pospolita (*Larus canus*), mewa srebrzysta (*Larus argentatus*) i rybitwa wielkodzioba (*Hydroprogne caspia*) gnieźdzą się na polskim wybrzeżu. *Not. Orn.* 12: 67–71.
- Bent A.C. 1921. Life histories of North American gulls and terns. United States National Museum Bulletin 113.
- Bergman G. 1953. Verbalen und biologie der Raubseeschwalbe (*Hydroprogne tschegrava*). *Acta Zool. Fenn.* 77: 1–50.
- Bregnballe T., Sunde P., Clausen K.K. 2022. Occurrence of rats and their impacts on colonial waterbirds in a Danish fjord. *Ornis Fenn.* 99: 37–51.
- Cuthbert F.J., Wires L.R. 2020. Caspian Tern (*Hydroprogne caspia*), version 1.0. In: *Birds of the World* (S.M. Billerman, Ed.). Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA. <https://doi.org/10.2173/bow.caster1.01>.
- Eichstädt W., Eichstädt H., Sellin D. 2015. Raubseeschwalbe *Hydroprogne caspia*. *Beitr. Avifauna Meckl.-Vorpomm.* 2: 27–38.
- Hario M. 2020. Caspian Ternh *Hydroprogne caspia*. In: Keller V.S., Herrando P., Voříšek M., Franch M., Kipson P., Milanese D., Martí M., Anton A., Klvaňová M.V., Kalyakin H., Bauer G., Foppen R.P.B. (eds). 2020. *European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change*, pp. 382–383. Lynx Edicions, Barcelona.
- Hayward C.L. 1935. The breeding status and migration of the Caspian Tern in Utah. *Condor* 37: 140–144.
- Komisja Faunistyczna. 2016. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2016. *Ornis Pol.* 58: 83–116.
- L'Arrivee L., Blokpoel H. 1988. Seasonal distribution and site fidelity in Great Lakes Caspian Terns. *Col. Waterbirds* 11: 202–214.
- Ludwig J.P. 1965. Biology and structure of the Caspian Tern (*Hydroprogne caspia*) population of the Great Lakes from 1896–1964. *Bird-Banding* 36: 217–233.
- Nehls H.W. 2008. Zum Umsiedlungsverhalten bei Rügen brütender Raubseeschwalben *Hydroprogne caspia*. *Orn. Rundbrief Meckl.-Vorpomm.* 46: 198–199.
- Penland S. 1981. Natural history of the Caspian Tern in Grays Harbor, Washington. *Murrelet* 62: 66–72.
- Quinn J.S. 1980. Feeding rates, parental investment and brood reduction in the Caspian Tern. Master's Thesis, Brock Univ., St. Catharines, Ontario.
- Rueda-Urbe C., Lötberg U., Ericsson M., Tesson S.V.M., Åkesson S. 2021. First tracking of declining Caspian terns *Hydroprogne caspia* breeding in the Baltic Sea reveals high migratory dispersion and disjunct annual ranges as obstacles to effective conservation. *J. Avian Biol.* 52, 9. <https://doi.org/10.1111/jav.02743>.
- Soikkeli M. 1973. Breeding success of the Caspian Tern in Finland. *Bird-Banding* 44: 196–204.

- Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A. 2017. Rzadkie ptaki Polski. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.
- Tomiałojć L. 1990. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP Pro Natura, Wrocław.
- Wetlands International. 2024. Waterbird Populations Portal. Retrieved from wpp.wetlands.org on Tue Oct 01 2024.

Gniazdowanie szablodzioba *Recurvirostra avosetta* i szczudłaka *Himantopus himantopus* na zbiorniku Jeziorsko w latach 2020–2023

Tomasz Janiszewski¹, Aleksandra Janiszewska^{1,2}, Piotr Minias¹,
Marcin Wężyk³, Radosław Włodarczyk¹

¹ Katedra Badania Różnorodności Biologicznej, Dydaktyki i Bioedukacji UŁ, Banacha 1/3, 90-237 Łódź; tomasz.janiszewski@biol.uni.lodz.pl

² Miejski Ogród Zoologiczny w Łodzi, Konstantynowska 8/10, 94-303 Łódź

³ Piotrkowskie Towarzystwo Przyrodnicze, 1 Maja 21/5, 97-300 Piotrków Trybunalski

Szablodziób *Recurvirostra avosetta* i szczudłak *Himantopus himantopus* są w Polsce gatunkami skrajnie nielicznymi i do niedawna bardzo nieregularnie gniazdującymi (Tomiałojć & Stawarczyk 2003, Stawarczyk et al. 2017, Muszyńska 2022, Marchowski et al. 2023). Jak dotąd również na Ziemi Łódzkiej ptaki te pojawiały się nieregularnie i skrajnie rzadko. W przypadku szczudłaka do roku 2016 zarejestrowano tylko 8 pojawów 1–2 os., z czego aż 5 miało miejsce po roku 2010. Szablodziób był obserwowany częściej, gdyż w tym samym okresie zanotowano 23 pojawy, ale wzorzec zmian w częstotliwości stwierdzeń był podobny, ze wzrostem w XXI w., a zwłaszcza w jego drugiej dekadzie. Jeśli chodzi o fenologię stwierdzeń, to w przypadku obu gatunków nieznacznie więcej było pojawów wiosennych niż jesiennych (szczudłak 5 vs 3, szablodziób 12 vs 10) (Janiszewski et al. 2020). Wzrost częstotliwości obserwacji obu gatunków na Ziemi Łódzkiej koresponduje z podobnym kierunkiem zmian w Polsce, który z pewnością ma związek ze wzrostem liczby par lęgowych w północnej i zachodniej części kontynentu i przesuwaniem się granicy zasięgu obu ptaków w kierunku północno-wschodnim (Heldbjerg & Bregnballe 2020, Ottens 2020, Muszyńska 2022, Marchowski et al. 2023). Większości obserwacji obu gatunków w omawianym regionie dokonano na terenie zb. Jeziorsko lub pobliskiego fragmentu doliny Warty, przy czym przewaga ta była szczególnie dobrze widoczna u szablodzioba (Janiszewski et al. 2020).

Zbiornik Jeziorsko wraz z przylegającym fragmentem doliny Warty jest w tej części kraju, obok leżącego nieco dalej na północ dna pradoliny warszawsko-berlińskiej, najatrakcyjniejszym miejscem dla awifauny wodno-błotnej, stąd ma status ostoji o znaczeniu europejskim i objęty jest ochroną jako rezerwat przyrody „Jeziorsko” oraz element sieci Natura 2000 OSO Zbiornik Jeziorsko PLB100001 (Osińska & Janiszewski 2006, Wilk et al. 2010, Kurowski et al. 2013). Zbiornik jest miejscem gniazdowania wielu gatunków ptaków wodno-błotnych. Jednak mimo wzrostu liczby wiosennych pojawów szczudłaka i szablodzioba w XXI w., na jego obszarze brak było dogodnych warunków do gniaz-